

Alfabet grecki

Alfabet grecki wywodzi się z alfabetu fenickiego¹, „matki wszystkich alfabetów”, i sam dał początek alfabetowi etruskiemu, z którego wziął się z kolei alfabet łaciński. Za wynalazcę swego alfabetu Grecy uważali mitycznego Kadmosa, syna Agenora, króla Fenicji, a sam alfabet nazywali „φοινικῆία γράμματα” (phoinikēia grammata), literami fenickimi. Greckie nazwy liter są w większości przekształconymi nazwami semickimi, Rzymianie natomiast nadali swoim literom nowe nazwy, zachowując jednak plus-minus grecki porządek liter, przejęty od Fenicjan. Istnieją litery wielkie i małe (małe dopiero od IX w. po Chr.!), używane mniej więcej tak, jak w alfabecie łacińskim. Kierunek pisma, początkowo z prawej na lewą, jak u semitów, zmieniono w ciągu VI w. przed n. e. na od lewej do prawej.

Litera wielka	Litera mała	Nazwa	Wymowa ²	Uwagi
A	α	alpha ³	a	krótkie lub długie
B	β	beta	b	
Γ	γ	gamma	g	
Δ	δ	delta	d	
E	ε	epsilon	d	tylko krótkie
Z	ζ	dzeta	(d)z	
H	η	eta	e, ē	długie „e”
Θ	θ	theta	t, th, lub angielskie „th” w „thin”	pierwotna wymowa była „th”, obecna – jak angielskie „th”
I	ι	iota	i, j	jako „i” – krótkie lub długie
K	κ	kappa	k	
Λ	λ	lambda	l	
M	μ	my	m	
N	ν	ny	n	
Ξ	ξ	ksi	ks	
O	ο	omikron	o	tylko krótkie

¹ Lub jakiegoś innego semickiego.

² Tradycyjna szkolna wymowa polska.

³ Nazwy liter podaję tu w postaci rozpowszechnionej w piśmiennictwie polskim.

Litera wielka	Litera mała	Nazwa	Wymowa ²	Uwagi
Π	π	pi	p	
Ρ	ρ	rho	r	
Σ	σ, ς	sigma	s	„σ” – na początku i w środku, „ς” na końcu wyrazów.
Τ	τ	tau	t	
Υ	υ	ypsilon	y, ü	krótkie lub długie; dawna wymowa: u, później jak niemieckie „ü” lub francuskie „u”, obecna – jak „i”.
Φ	φ	phi	f	dawna wymowa: „ph”, obecna – jak „f”
Χ	χ	chi	ch	dawna wymowa: jak „kh”, obecna – jak „ch”.
Ψ	ψ	psi	ps	
Ω	ω	omega	o, ō	długie „o”.

Oprócz tego, starożytna greka, a do roku 1982 również nowożytna, miała rozbudowany **system akcentów**. Akcent w grece starożytnej był ruchomy (jak w rosyjskim), i toniczny, tj. polegał na wznoszeniu się i opadaniu głosu, stąd różne kontury toniczne akcentów. Rozróżniano:

- akut, np. $\acute{\alpha} \acute{\epsilon} \acute{\eta} \acute{\iota} \acute{\omicron} \acute{\upsilon}$
- grawis, np. $\grave{\alpha} \grave{\epsilon} \grave{\eta} \grave{\iota} \grave{\omicron} \grave{\upsilon}$
- cyrkumfleks, np. $\tilde{\alpha} \tilde{\eta} \tilde{\iota} \tilde{\omicron} \tilde{\upsilon}$, czasami zaznaczany też tak $\hat{\alpha} \hat{\eta} \hat{\iota} \hat{\omicron} \hat{\upsilon}$: . Przysługiwał tylko samogłoskom długim.

Nazwy te przeniknęły do języków nowożytnych, i tak np. Francuzi nazywają swoje akcenty: „accent aigu”, np. $\acute{a}$, „accent grave”, np. $\grave{a}$, „accent circonflexe”, np. $\hat{a}$.

Samogłoska rozpoczynająca słowo miała zawsze tzw. **przydech: słaby** (*spiritus lenis*), np. $\acute{\alpha}$, którego nie wymawiano, lub **mocny** (*spiritus asper*), np. $\grave{\alpha}$, który wymawiano jak angielskie czy niemieckie „h”. Przydech i akcent przysługiwały często jednej i tej samej samogłosce, np. „ $\acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\varsigma$ ” – człowiek, „ $\acute{\omicron}\nu \acute{\omicron}\nu$ ” – byt jako byt.

Przydech mógł też stać nad literą „ρ”, np. „πάντα ῥεῖ”, „wszystko płynie”, przypisywane Heraklitowi (Ἡράκλειτος)⁴ z Efezu (Ἔφεσος).

Przy wielkich literach, znak akcentu i znak przydechu pisano *przed*, nie *nad* literą, np. Ἄ, Ἠ, Ἦ

Jako dodatkowe urozmaicenie, pod niektórymi literami samogłoskami pojawiało się tzw. „**jota podpisane**” (*iota subscriptum*), np. α, ω η. W sumie, litera samogłoskowa mogła być ozdobiona aż trzema dodatkowymi znakami, np. tak: ῶ (transkrybowałoby się to jako „hōi” lub „hō” lub po prostu „ho”). Przy wielkich literach, zamiast „jota podpisanego”, pisano po prostu literkę „jota” na linii, np. „Αι”, „Οι”.

Dwuznak „ου” czytano jako „u”, dwuznak „αυ” jako „au”. W przypadku dwuznaków samogłoskowych, których drugim elementem były litery „υ” lub „ι”, znak akcentu i przydechu pisano nad tymiż właśnie literami, np. „ᾶ”, nie „ῶ”, „ῆ”, nie „ῖ”, „ᾶ”, nie „ᾷ” itp.

Dla zaznaczenia, że dwie litery samogłoskowe mają być wymawiane osobno, a nie jako dyftong, stosowano tzw. **dierezę**, czyli dwie poziome kropki nad drugą literą pozornego dyftongu; np. „αῦ” należało wymawiać jako „a-y”, a nie jako „au”.

W piśmie greckim przedklasycznym występowały jeszcze inne litery, np. „ϕ” (tzw. digamma) (wymawiane jak polskie „f”), „ϗ” (koppa), czy „λ” (sampi). W piśmiennictwie filozoficznym już nie występują.

Zagadnienie *transliteracji* alfabetu greckiego na łacinkę jest zbyt złożone. Zastosowałem tu transliterację najbardziej rozpowszechnioną w Polsce. Anglicy transliterują czasem „χ” jako „kh”, a „υ” jako „u”. Pozostawiam to dociekliwym spośród Państwa.

Ortografia greki współczesnej nawiązuje do starożytnej, z wyjątkiem systemu akcentów, które zastąpione w roku 1982 jednym akcentem ´, np. „ά” (jest to tzw. system *monotoniko* w odróżnieniu od dawnego *polytoniko*), ale wymowa dość znacznie różni się od starogreckiej, np. imię Heraklita wymawia się „iráklitos”.

Dla większego obycia z różnymi krojami pisma greckiego przedstawiam Państwu sam początek Państwa w różnych krojach:

Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος προσευξόμενός τε τῇ θεῷ καὶ ἅμα τὴν ἑορτὴν βουλόμενος θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν ἅτε νῦν πρῶτον ἄγοντες. Καλὴ μὲν οὖν μοι καὶ ἡ τῶν ἐπιχωρίων πομπὴ ἔδοξεν εἶναι, οὐ μέντοι ἦττον ἐφαίνετο πρέπειν ἢν οἱ Θοῤᾰκες ἔπεμπον. (Palatino Linotype)

Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος προσευξόμενός τε τῇ θεῷ καὶ ἅμα τὴν ἑορτὴν βουλόμενος θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν ἅτε νῦν πρῶτον ἄγοντες. Καλὴ μὲν οὖν μοι καὶ ἡ τῶν ἐπιχωρίων πομπὴ ἔδοξεν εἶναι, οὐ μέντοι ἦττον ἐφαίνετο πρέπειν ἢν οἱ Θοῤᾰκες ἔπεμπον. (Porson)

Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος προσευξόμενός τε τῇ θεῷ καὶ ἅμα τὴν ἑορτὴν βουλόμενος θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν ἅτε νῦν πρῶτον ἄγοντες. Καλὴ μὲν οὖν μοι καὶ ἡ τῶν ἐπιχωρίων πομπὴ ἔδοξεν εἶναι, οὐ μέντοι ἦττον ἐφαίνετο πρέπειν ἢν οἱ Θοῤᾰκες ἔπεμπον. (Georgia Greek)

---

⁴ To, że mówimy „Heraklit”, nie „Herakleit”, tłumaczy się późniejszym rozwojem dyftongu „εῖ” w grece, zrównującym ten dyftong z głoską „i”.

Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος προσευζόμενός τε τῇ θεῷ καὶ ἅμα τὴν ἑορτὴν βουλόμενος θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν ἅτε νῦν πρῶτον ἄγοντες. Καλὴ μὲν οὖν μοι καὶ ἡ τῶν ἐπιχωρίων πομπὴ ἔδοξεν εἶναι, οὐ μέντοι ἦττον ἐφαίνετο πρέπειν ἢ οἱ Θρᾶκες ἔπεμπον. (Athena)

Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος προσευζόμενός τε τῇ θεῷ καὶ ἅμα τὴν ἑορτὴν βουλόμενος θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν ἅτε νῦν πρῶτον ἄγοντες. Καλὴ μὲν οὖν μοι καὶ ἡ τῶν ἐπιχωρίων πομπὴ ἔδοξεν εἶναι, οὐ μέντοι ἦττον ἐφαίνετο πρέπειν ἢ οἱ Θρᾶκες ἔπεμπον. (Gentium)